

DEMOKRATİK HUKUK DEVLET YÖNETİMLERİNDE TOPLUM-POLİS İLİŞKİLERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ: İNGİLTERE VE TÜRKİYE

Kamil AYDIN*

Özet : Demokratik ülkelerde düzen koyucu ve koruyucu kimliğiyle tanımlanan polis organizasyonları günümüz modern toplumlarında işlevsel açıdan büyük önem taşımaktadır. Bu kısa çalışmada, karşılaştırma yöntemiyle, Batı'da ilk ve en köklü polis teşkilatı geleneğine sahip İngiltere ile son zamanlarda Batı'da özellikle Avrupa'da kendinden sıklıkla söz ettiren güvenlik yapılanmasıyla Türkiye ele alınmıştır. Her iki ülkedeki polis organizasyonları kısaca betimlenerek toplumla olan ilişkiler gündeme getirilmiştir. Kısaca polis-toplum ilişkileri, yetkileri, görev ve sorumlulukları irdelenmiştir. Öte yandan, bu ilişki içerisinde meydana gelebilecek çeşitli sorunlar ve olası çözüm önerileri somut biçimde vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Demokrasi, Hukuk, Polis,

I. Giriş

İnsanlık tarihinin başlangıcından bugüne, bireyler, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı birlikte yaşamışlardır. Modern yaşam düzeninin geçerli olduğu günümüzde de birlikte yaşamak bir zorunluluktur. Bu da bireyler arasındaki ilişkileri tanımlayan ve yönlendiren toplumsal bir düzeni gerekli kılmaktadır. Öte yandan, bu düzene karşı bireysel veya toplumsal müdahalelerin yapılması ve bunların bir şekilde önlenmesi de toplumsal barış ve düzen açısından diğer bir gerekliliktir. Diğer bir deyişle, uzmanlaşma ve iş bölümü, üretken ve gelişmiş modern toplumların temel özelliklerindedir. Dolayısıyla, bu tür bir sosyal değişim içinde olan toplumlarda, kamu düzeni ve asayişin de profesyonel bir kurum tarafından yapılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde bu son derece önemli misyonu üstlenen kurumların başında polis organizasyonları gelmektedir. Bu anlamda ilk modern polis organizasyonu 1829 yılında İngiltere'de kurulmuştur. Türkiye'de ise bu tarih 1845 tir (Kavgacı, 1997; 16).

Polis organizasyonları sosyo-politik süreç içinde irdelendiğinde, otoriter, totaliter ve demokratik rejimlerin bütününde farklı vurgusal özelliklerle toplumsal yaşamın ayrılmaz parçaları olarak görülmektedir. Otoriter ve totaliter rejimlerde, polis siyasal yönetimlerin mutlak kontrolünde olduğu için, esas olan halka değil mevcut yapıya hizmettir (İnan, 1993; 39). Demokratik toplumlarda ise, polisin başlıca görevi toplum düzenini korumaktır. Bu da polisin, siyasal

* Doç.Dr., Atatürk Üni., Fen Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD

gücün ve etkinliğin dışında kalmasını zorunlu kılar. Dolayısıyla, temel insan haklarından yola çıkarak bu hakların ilkinin yaşama hakkı olduğunu ilke edinen ve bunun yalnızca güvenliğin sağlandığı ortamda bir anlam ifade ettiğini vurgulayan demokratik rejimlerde, polis siyasal iktidarın değil, hukuk düzeninin bir mekanizması konumunda görev yapmalıdır (Fındıklı, 199-200; 5-16).

Demokrasi anlayışı ve uygulamalarındaki farklılıklara paralel olarak, aynı temel özellikleri tanımalarına rağmen, batıdaki birçok polis organizasyon sistemleri ve polis taktiklerinde belirgin ayrılıkların olduğu dikkat çekmektedir. Örneğin, “Fransa ve İspanya gibi bazı ülkelerde polis daha çok militarist ve merkezîyetçi bir yaklaşım sunarken, İngiliz polisi yerel ve daha fazla sivil özellikler taşımaktadır” (Kavgacı, 1997; 17). Bu sivil ve yerel özellikleri birarada somutlaştırmak gerekirse, ilk göze çarpan şey, İngiliz polis teşkilatının birbirinden bağımsız yaklaşık 52 farklı birimden oluşması ve hizmeti yerel yönetimlerle işbirliği halinde sağlamasıdır. Dikkatleri çeken diğer önemli bir nokta da, polisin %10 gibi çok küçük bir oran ölçüsünde silah taşımamasıdır (Musman, 1982; 92-92).

İngiltere'nin her ne kadar yazılı bir anayasası olmasa da¹, bu sivil ve yerelliğin altında yatan en önemli etken, ülkenin son 200 yıldır fazla bir değişiklik arz etmeyen oturmuş, düzenli bir hukuk sisteminin olmasıdır. Diğer bir deyişle, demokrasi tüm kurum ve kurallarıyla düzenli işlemekte ve bu bağlamda polis de bir tür “gizli sosyal hizmet kurumu” işlevini sürdürmektedir. Çünkü polis topluma iç içe demokratik toplum polisi işlevini sürdürmekte ve bunu da etkin bir biçimde sloganlaştırmaktadır: “Sizlere yardım etmemizi istiyorsanız, lütfen bize yardım ediniz” (*British Crime Survey*, 1987). Tabii ki, vatandaş da toplumsal sorumluluğunu yerine getirmede polis kadar duyarlılık göstererek üzerine düşeni ziyadesiyle yapar. Üzerine düşen görev ve sorumluluğu ise iki bağlamda ele almak gerekir; birincisi, her ülkede olduğu gibi İngiltere’de de birçok suç işlenmesine rağmen, örneğin vergi kaçakçılığı gibi toplumsal kanun ihlalleri çok düşük seviyededir. Bu da polisin yükünü hafifletmektedir. İkincisi ise, halkın polisine güven duyması ve sorumlu vatandaşlık bilinciyle hareket ederek polise yardımcı olmasıdır. Bu bağlamda yapılan bir araştırmaya göre, suçluların %93 gibi büyük bir oranı halkın verdiği bilgilerle, yaptığı yardımlarla yakalanırken, geriye kalan %7’lik bir kısmı ancak polisin kendi çalışma ve araştırmalarıyla ortaya çıkarılır (*British Crime Survey*, 1987).

¹ Magna Karta (1215) ilanı ile başlayan çok köklü bir parlamenter sistem geleneğine rağmen, İngiltere siyasal yönetim bağlamında tanımlandığında ‘Anayasal Monarşi’ olarak bilinir. Demokratik parlamenter sistem geleneği ile ülke idare edilirken aynı zamanda, sembolik de olsa kraliyet onay makamıdır. Diğer bir ifadeyle, kraliyet bir çok demokratik sistemle idare edilen ülkelerdeki cumhurbaşkanı görevini üstlenmiştir. Öte yandan ülkenin yazılı bir anayasası yoktur, fakat hukuki herhangi bir kargaşa söz konusu değildir.

Vatandaşın bu denli aktif bir işlev üstlenmesinin altında yatan temel nedenlerin başında,yukarıda değindiğimiz gibi en az 200 yıllık tutarlı bir yönetim geleneği gelmektedir. Bu gelenek içerisinde devlet-vatandaş ilişkisi karşılıklı güvene dayalı sade bir yapıdadır. Örneğin halkın yegane sorumluluğu kural ve kanun ihlallerinde bulunmamak ve vergisini düzenli ödemek iken, parlamentonun ki de yalnızca kanun koymaktır. Dahası bir takım değişiklikler yapmada veya yeni kanunlar koymada parlamento halkı doğrudan çok fazla hesaba katmaz. Çünkü halk yapacağını üyelerini seçmekle yapmıştır ve artık gerisi parlamentoyu ilgilendirir. Örneğin, bir istisnası dışında ülkede referandum uygulamasına da pek rastlanmamaktadır².

Polis-toplum bağlamında ele alındığında vurgulanması gereken diğer önemli bir nokta da, bürokratik ve sosyo-ekonomik açıdan her iki kesimin de rahat olmasıdır. Örneğin vatandaşın, kimlik, ehliyet veya herhangi bir özel belge taşıma zorunluluğunun olmaması veya taşıt alım-satımı gibi bazı resmi işlemleri tek bir imzayla rahatça halledebilmesi hem vatandaşa hem de polise büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Öte yandan, özellikle polis açısından bakıldığında, şüpheli vatandaş hakkında yapılan soruşturmaya ilgili yetkili üst birimler hariç hiç kimseye (şahıs, kurum, politik kimlik, medya vs.) açıklama yapmama zorunluluğu da polisin işini kolaylaştırıcı bir diğer etkidir ve böylece başarılı olma şansı daha da artar. Yine mahalli idareler bünyesindeki küçük (adi) suçların hemen mahallinde çözülmesi de ayrı bir kolaylıktır³. Sosyo-ekonomik açıdan bakıldığında her iki kesimin de dengeli bir gelir dağılımına sahip olması, özellikle polisin profesyonel işini engelleyici sorunlarının pek olmaması, başarıyı getiren bir başka etkidir. Çünkü bu ülkede işsizlik sigortası 400-500, polisin ortalama aylık geliri ise 1300-1500 sterlin civarında olması ve beraberinde özel sağlık sigortası ve fazla mesai gibi artıları bulunması, durumu daha da anlaşılır kılmaktadır.

Polisi özellikle toplumla olan ilişkilerinde veya kamuya sunduğu hizmetlerde başarılı veya başarısız kılan bir etken de, birbirine uzak ve zaman

² Birçok demokratik ülkede önemli bir anayasal değişiklik referandumsuz gerçekleştirilemez. ABD gibi diğer bazılarında ise, yaşamlarını doğrudan etkileyen kanunlarla ilgili değişikliklerde söz sahibidirler. Örneğin, halka açık kapalı yerlerde sigara yasağı veya bölgede açılması düşünülen yeni bir hastanenin konumu gibi konularda o yöre halkının da düşüncesi sorulur. İngiltere’de ise böyle bir şey söz konusu olamaz. Ülkenin demokrasi tarihinde bir kez referanduma gidilmiştir. Bu da 1975 yılında yapılan Avrupa Birliğine katılıp katılmama konusundaki referandumdur. Çünkü ülkede, demokrasi insanların yönetime doğrudan müdahalesi biçiminde algılanmaz, aksine insanlar yöneticilerini seçer ve ülkeyi onların yönetmesini isterler.

³ İngiltere’de merkezi idarenin yanı sıra mahalli idarelerden de söz etmek olasıdır. Mahalli idareler eğitim, sağlık, güvenlik alt yapı hizmetleri ve yargı gibi birçok konuda merkezi idareye katkıda bulunur. Bu çerçevede mahallinde işlenen küçük suçların yargısı bölge mahkemelerince (Magistrate Court) yürütülmekte, şayet geniş çaplı bir yargı süreci gerekli ise, dava büyük merkezi mahkemelere gönderilmektedir.

zaman da hasım görünen bu iki kesim arasındaki iletişimi sağlayan basın – yayın veya kısaca medyadır. Modern teknolojinin etkin bir biçimde kullanıldığı medyanın her anlamda etkinliğini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu etkinlik, *The Wall Street Journal* tarafından yapılan bir ankette çarpıcı biçimde vurgulanmaktadır. Ankette şöyle bir soru sorulur; “*Washington Post* gazetesinin editörü, IBM Yönetim Kurulu Başkanı, Harvard Üniversitesi rektörü ve Episkopal Başpiskoposu ABD başkanını telefonla arayıp görüşme talebinde bulunurlar, bu durumda öncelik hangisine verilir? Cevap %41 oranla W.P. editörüdür” (Rosovsky, 1994; 30).

İngiltere’nin ulusal hatta uluslar arası boyutta polis imajını sağlayan geleneksel gezici (devriye) toplum polisi medyanın da yardımıyla çok olumlu çağrışımlar yapmaktadır. Bu tipik resmi bir devriyeden çok sosyal hizmet veya danışmanlık hizmeti sunan bir yapıdadır. ‘Bobby’ dediğimiz bu polisler genellikle olgun, deneyimli, sempatik ve kolay iletişim kurabilen tiplerden seçilir. İngiliz medyası da bu konuda üzerine düşeni yaparak, bu tiplerini her türlü sanal platformda kullanır. Öyle ki, ülkeyle ilgili turizm broşürlerine baktığımızda bile bu şık üniformalı ve sevimli polisleri görmek olasıdır. Bu tür olumlu tiplerini Sherlock Holmes, James Bond ve Taggart gibi birçok sinema ve TV dizilerindeki örneklerle çoğaltabiliriz.

Polis-toplum ekseninde medyanın üstlendiği son derece önemli işleve baktığımızda, yine oturmuş bir demokratik hukuk devlet geleneğini görürüz. Örneğin medyanın yetki ve sorumluluklarını sınırlayıcı sansür kanunları vardır; bunların başında genellikle cinsellik – pornografi ve ulusal güvenlikle ilgili olanlar gelmektedir (O’Driscoll 1995; 77).

Olaya polis veya genelde güvenlik açısından bakıldığında, medyanın yine bir takım sınırlamalarla karşılaştığı diğer bir bağlam karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Official Secret Acts (Resmi Gizlilik Kanunları)’e göre daha önce de vurguladığımız gibi polisin suçlu hakkında topladığı bilgiyi açıklama veya ifşa etme hakkı yoktur. Dahası, suçlunun evinden alınıp karakola, oradan da 24 saati geçirmeden mahkemeye ve duruşma sonrası da tutukevine götürülmesi medya eşliğinde olmaz. Mahkeme salonlarına kameralar sokulmadığı için, olayın kamuoyu ve basına yansıması ya sözeldir veya temsili resimlerle canlandırılır (Musman, 1982; 82-94).

Batıdaki demokratik hukuk devleti geleneğine sahip bir ülkedeki resim hemen hemen böyle iken, bir başka demokratik hukuk devleti olan Türkiye’deki toplum-polis ilişkilerine kısaca bir göz atıldığında bir takım sorunların yaşandığını görmekteyiz. Hemen hemen herkes tarafından çok iyi bilinen bu sorunları ve nedenlerini birkaç ana başlık altında toplamak gerekirse, bunların başında, polis-toplum ilişkilerinin kanunlarla yeterince açık biçimde tanımlanıp, tanıtılmaması gelmektedir. İngiliz Polisinin başarısının bir bakıma %93’ü toplumca sağlandığı göz önünde bulundurulduğunda konunun ciddiyeti ortaya çıkmaktadır. Demokratik rejimlerin vazgeçilmez unsurları olan ve normal koşullarda birbirinden ayrı birbirine müdahale etmeyen konumda olması

gereken yasama, yürütme ve yargının iç içe bir yapı arz etmesi bir diğer sorun kaynağıdır. Somutlaştırmak gerekirse, bir tarafta yanlış parktan dolayı ceza alan bir başbakan veya hız sınırını aştığı için ehliyetine el konulan bir Kraliyet ailesi üyesi, öte yandan, esrar-eroin kaçakçısı eski parlamenterin bürokrasiye hatta hukuka müdahalesi bu durumu daha iyi resmetmektedir. Karşılıklı yetki ve sorumlulukların sınırlarının belirsiz olması önemle üzerinde durulması gereken bir diğer sorundur. Bu konuda çeşitli yollarla gerek toplum kaliteli hizmet beklediği polisi ve gerekse polis hizmet sunduğu ve işbirliğine inandığı toplumu çok iyi etüd edip tanımak zorundadır. Hizmet sunumunda karşılaşılan bürokratik engel ve yoğunluğun yanı sıra, her iki kesimin de sosyo-ekonomik ve kültürel düzey ve koşullarının yeterli seviyede olmaması üzerinde durulması gereken bir diğer önemli sorundur. Günümüz koşulları göz önünde bulundurulduğunda, bütün bu sorunların ortadan kaldırılmasında en önemli görev ve sorumluluk medyaya düşmektedir. Dolayısıyla, medyanın polis-toplum ilişkilerindeki işlevi ve sorumlulukları yeniden gözden geçirilerek katkıda bulunucu ve eğitici bir kimliğe büründürülmelidir.

Abstract: The police organizations establishing and keeping order in democratic countries are of great importance in modern societies today. In this study, England, that has a great experience and a long history of police organization in the West, and Turkey persistently discussed on European Agenda with particular reference to its security measures were comparatively studied. At first, we defined the concept of the police force and questioned its relationship with the public in respective countries. In other words, their authorities and public responsibilities were argued. On the other hand, several related issues in such relationship and proposals for their solutions were pointed out with concrete examples and figures.

Key Words: Democraci, Law, Police,

Kaynakça

- British Crime Survey*; (London, Home Office Research Centre, 1987).
Erinç, Orhan; *Medya İle Politika* (İstanbul, 1996).
Fındıklı, Remzi; "Polislik Mesleğinin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt.2 Sayı:5-6 (Ankara, 1999-2000).
İnan, Kamran; *Devlet İdaresi* (İstanbul, 1993).
Kavgacı, Halil İbrahim; *Demokratik Polislik: Temel Yaklaşımlar* (Ankara, 1997).
MusmanN, Richard; *Britain Today* (London, 1982).
O'driscoll, James; *Britain* (Oxford University Press, 1995).
Rosovsky, H.; *Üniversitede Bir Dekan Anlatıyor* (Ankara-Tübitak, 1994).